

Politička participacija mladih i politika prema mladima: Hrvatska u europskom kontekstu

VLASTA ILIŠIN*

Sažetak

U članku se analizira i uspoređuje politička participacija mladih u Europi i Hrvatskoj te osnovne smjernice postojećih politika prema mladima. Podatci pokazuju da su mladi Europljani, kao i mladi u Hrvatskoj, ispodprosječno zastupljeni u tradicionalnim političkim institucijama i procesima. Kako se takvo stanje u razvijenim europskim zemljama drži nepovoljnim za budućnost reprezentativne demokracije, jedan od glavnih ciljeva nacionalnih politika prema mladima jest stimuliranje njihova političkog angažmana i društvene integracije. Budući da su najviša tijela u Hrvatskoj tek nedavno prihvatila nacionalnu politiku prema mladima, njezini će se učinci moći vidjeti tek za nekoliko godina. Pritom Hrvatska pripada većini europskih zemalja u kojima se mladima pristupa kao resursu, ali istodobno i manjini zemalja u kojima se tek uspostavlja institucionalna infrastruktura za sustavno bavljenje problematikom mladih i koordinaciju aktivnosti u provođenju politike prema mladima.

Autorica ujedno otvara raspravu o problemu neujednačenosti dobnog određenja skupine mladih u službenim statistikama, empirijskim istraživanjima i europskim politikama prema mladima. Pozivajući se na znanstvene uvide zagovara podizanje gornje dobnog granice pri određivanju mladih kao društvene skupine s danas prevladavajućih 25 na 30 godina života.

Ključne riječi: mladi, politička participacija, politika prema mladima, Hrvatska, Europa, dobnog određenje mladosti

Glavna tema koja trajno zaokuplja sve one koji se teorijski ili praktično bave suvremenom mladeži jest njezina (optimalna) integracija u društvo. Društvena integracija mladih istodobno je i proces i cilj kojem se teži u osmišljavanju politike prema mladima. Taj proces obuhvaća niz aspekata svakodnevnoga života mladih – od obiteljske socijalizacije preko obrazovanja i zapošljavanja do političkoga djelovanja. U svim se suvremenim društvima, manje ili više sustavno, prikupljaju podatci o mladima te se na temelju dobivenih spoznaja nastoje koncipirati politike prema mladima (*youth policy*) koje trebaju izići u susret i potrebama mladih i potrebama društva čiji su oni integralni dio.

* *Vlasta Ilišin*, viša znanstvena suradnica Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu.

U kontekstu postojećih problema i nacionalnih politika prema mladima nezaobilazna je tema aktivno sudjelovanje mladih u društvenim procesima i poslovima, s naglaskom na njihovoj političkoj participaciji. Ovaj je prilog prije svega usmjeren na analizu te komponente uključivanja mladih u ukupni društveni život. Drugim riječima, među mnogim problemima koji se tiču današnjeg naraštaja mladih izdvojena je politička participacija kao pokazatelj njihova ukupnoga društvenog statusa te, slijedom toga, smjernice koje su u pogledu naznačenog problema uklopljene u politiku prema mladima. Pritom se osobita pozornost posvećuje stanju u Hrvatskoj, koju se promatra kao sastavni dio širega europskog konteksta.

Uvodno još treba istaknuti da novija europska istraživanja i studije o mladima polaze od toga kako je nužno “ponovno promišljanje omladine u terminima priznavanja i respektiranja mnogih pozitivnih doprinosa koje mladi ljudi mogu dati i daju zajednicama u kojima žive”, čime bi se prevladao “predominantno negativan imidž mladih” (Roche/Tucker, 1997.: 1), koji su viđeni kao izvor problema ili kao skupina koja je u problemima (Griffin, 1993.). Prema sudu istraživača, prevladavanje takvog tretmana mladih moguće je samo njihovom što potpunijom integracijom u društveni život, a za to je potrebno osigurati odgovarajuće uvjete (Furlong/Guidikova, 2001.). No, uvidom u recentna istraživanja europske mladeži nameće nam se pitanje o tome koji je dio opće populacije društvena skupina mladih.

Tko su mladi?

Polazeći od teorijskih koncepata mladih razvijenih u drugoj polovici 20. stoljeća većina europskih istraživača prihvaća stav da termin “mladeži” obuhvaća one pojedince koji su pri kraju školovanja, koji su osposobljeni za izlazak na tržište rada ili su prvi puta zaposleni te koji još nisu zasnovali obitelj, a u dobi su između 15 i 24 godine (Schizzerotto/Gasperoni, 2001.: 29).¹ S druge strane, podatci koji su sustavno prikupljeni proteklih desetljeća pokazali su da se u postindustrijskom društvu, zbog sve duljeg trajanja školovanja i razdoblja nezaposlenosti, odgađa ulazak mladih u svijet rada i zasnivanje vlastitih obitelji. Tako se produljuje razdoblje u kojima je mladima priznata biološka, ali ne i socijalna zrelost za preuzimanje svih društvenih uloga odraslih.

Budući da je ovdje riječ o bitnom kriteriju za prepoznavanje skupine mladih, pojavljuje se potreba za problematiziranjem danas prevladavajućega dobnog određenja mladeži. Nekoliko je razloga da upravo na ovom mjestu ukratko razmotrimo taj problem i potaknemo raspravu o njemu. Naime, iako službene statistike u većini zapadnoeuropskih zemalja kao skupinu mladih definiraju populaciju u dobi između petnaest i dvadeset četiri godine, istodobno su njihove politike prema mladima koncipirane za populaciju do tridesete godine života. Treba naglasiti da službeno statističko određenje gornje

¹ Ovakvo određenje mladih nije reducirano samo u statističkom pogledu, nego i u svojoj sociološkoj komponenti. Naime, sociološke definicije mladih, u pravilu, barataju još i pojmovima heterogenosti (socijalne raslojenosti), društvenih uloga, nesuglasja između psihofizičke zrelosti i socijalne nezrelosti, specifičnim vrijednostima, supkulturama i stilovima života mladih. Istodobno, takva ekstenzivnija određenja mladih kao gornju granicu mladosti – kad je uopće spominju – redovito navode tridesetu godinu života (Ilišin, 1999.: 22–24).

granice mladosti utječe i na znanstveni pogon, tako da bi se većina istraživanja problema mladih koncentrirala na populaciju do dvadeset pet godina, iako neke analize obuhvaćaju i populaciju do tridesete pa i trideset pete godine života. Kako je logično očekivati da se nacionalne politike prema mladima temelje na uvidima u postojeće probleme mladih, postavlja se pitanje vjerodostojnosti i primjenjivosti istraživačkih nalaza prikupljenih na dijelu populacije za koju se određena politika kreira. Prateća teškoća neujednačenog određenja gornje dobne granice mladosti jest i onemogućavanje valjane komparacije rezultata istraživanja koja se provode na dobno različitim omladinskim populacijama. Najkraće rečeno, postojeće stanje upućuje na to da postoji nesklad između službenoga statističkog praćenja mladih, pristupa u znanstvenim istraživanjima i dosega nacionalnih politika prema mladima, što otežava napore za poboljšanje ukupnoga društvenog položaja mladih. Stječe se dojam da je birokratsko ustrajavanje na sada prevladavajućem dobnom određenju skupine mladih zasad utjecajnije od ostvarenih znanstvenih uvida, koji upućuju na potrebu podizanja dobne granice mladosti.

Treba znati da se određenje mladih kao starijih od 15 a mladih od 25 godina u međunarodnim institucijama² i većini zemalja koristi od početka pedesetih godina prošloga stoljeća do danas (Angel, 1995.), iako su se okolnosti odrastanja i društvenog integriranja bitno promijenile. Nastojanje na takvom reduciranom dobnom određenju omladine u suvremenim se okolnostima pokazuje nesvrhovitim jer se, unatoč postojećim tendencijama, jedan dio populacije (onih starijih od 25 i mladih od 30 godina) ostavlja u procjepu između "zaštićenoga" omladinskog statusa i statusa odraslih kojima dodatna društvena skrb i poticaji (više) ne trebaju. Pritom je nepobitno da su dobne granice – pa i onda kad je to pretočeno u pravne norme koje imaju velike i stvarne posljedice po život pojedinca (priznavanje punoljetnosti, dobivanje biračkog prava, prava na zapošljavanje i sklapanje braka, odlazak u mirovinu zbog navršene životne dobi) – uvijek arbitrarno određene, što ne znači da se u obzir ne uzimaju i neki psihofizički i socijalni čimbenici koji čine socijalni supstrat statistički određenih dobnih kohorti.

Već smo spomenuli koja su to socijalna obilježja koja se povezuju sa skupinom mladih, a u *Tablici 1* na primjeru hrvatske mladeži možemo vidjeti koliko je dvojbeno kao skupinu mladih promatrati samo populaciju između 15 i 24 godine.³

Iz podataka u tablici možemo uočiti razlike između triju dobnih kohorti unutar skupine mladih. Najmlađa je skupina dominantno uključena u proces obrazovanja, srednja skupina je većinom već na tržištu rada – kao zaposleni ili nezaposleni – a najstarija skupina mladih već je pretežno zaposlena (pri čemu možemo pretpostaviti da je kod njih uglavnom riječ o prvom zaposlenju). Vrijedan je i podatak da je stopa nezaposlenosti gotovo identična za skupine mladih od 20-24 i od 25-29 godina. Kao što je već dobro

² Treba naglasiti da se ova rasprava prije svega odnosi na razvijeniji dio svijeta. Naime, u Africi i većim dijelovima Azije i Južne Amerike društveni uvjeti odrastanja još su uvijek takvi da većini stanovništva ne ostavljaju vremena za prijelazno razdoblje između djetinjstva i odraslosti u kojem bi se pripremili za preuzimanje uloga odraslih. Utoliko je UN-ov pristup mladima kao populaciji u dobi između 15 i 24 godine razumljiv jer je većina svjetskog stanovništva još uvijek iz nerazvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja.

³ Podatci kojima se ovdje koristimo prikupljeni su 1999. godine na uzorku od 1.700 mladih (u dobi između 15 i 29 godina) iz cijele Hrvatske u okviru projekta *Vrijednosni sustav mladeži i društvene promjene u Hrvatskoj* Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu.

poznato, i postotak onih koji stupaju u brak raste sa životnom dobi, no činjenica jest i to da i većina onih koji pripadaju najstarijoj dobnoj kohorti mladih još uvijek nije zasnovala vlastitu obitelj. Povežemo li ove trendove s određenjem mladih kao onih koji su u procesu obrazovanja, nezaposleni ili prvi puta zaposleni, te koji još nisu zasnovali vlastitu obitelj, možemo ustvrditi da utvrđene razlike između srednje i najstarije dobne kohorte unutar populacije mladih nisu takve i tolike da bismo ih trebali promatrati kao različite društvene skupine. Drugim riječima, populacija u dobi između 25 i 29 godina po svom je ukupnom društvenom statusu sličnija populaciji mlađoj od 25 godina nego starijoj od 30 godina. Uvidom u inozemna istraživanja možemo utvrditi da su identične tendencije – iako ne nužno i isti postotci – prisutne i kod europske mladeži. Ukratko, dosadašnji rezultati istraživanja ne opravdavaju tretiranje populacije koja je u dobi od 25 do 29 godina kao zadovoljavajuće društveno integrirane, iz čega bi dosljedno slijedilo i to da se na nju politika prema mladima ne odnosi. Uostalom, svijest o tome prisutna je među donositeljima političkih odluka ako je suditi po obuhvatu većine europskih politika prema mladima. Zato bi statističari i demografi trebali uvažiti i inkorporirati sociološka saznanja o mladima, kako bi se redefiniralo postojeće statističko određene dobnih granica za pripadnost pojedinaca populaciji mladih.

Tablica 1. Socioprofesionalni i bračni status mladih s obzirom na dob (%)

Obilježje	15-19 g.	20-24 g.	25-29 g.	UKUPNO
<i>Socioprofesionalni status</i> $\chi^2=1269,24$				
Učenici	68,6	0,2	0,4	23,2
Studenti	14,2	42,4	8,1	21,6
Nezaposleni	11,6	23,0	24,4	19,6
Zaposleni	5,6	34,5	67,1	35,6
<i>Bračni status</i> $\chi^2=304,86$				
Neoženjeni / neudane	98,6	88,1	55,5	80,7
Oženjeni / udane	1,4	11,9	44,5	19,3
UKUPNO	33,5	33,3	33,2	100,0

Europska politika prema mladima i politička participacija mladih

Europske politike prema mladima ne razlikuju se samo po tome na koju su dobno određenu populaciju usmjerene, nego i po institucionalnim rješenjima u pristupu mladima (Schizzerotto/Gasperoni, 2001.: 57-92).

Dio zapadnoeuropskih zemalja ima jasno određen i strukturiran omladinski sektor (resor) koji podrazumijeva postojanje zasebnih ministarstava ili državnih upravnih tijela s odgovarajućim pratećim institucijama i službama. Drugu skupinu čine zemlje koje imaju uspostavljene specijalizirane institucije za praćenje omladinske problematike, pri čemu se politika prema mladima veže uz neke tradicionalne resore državne vlasti i uprave (prosvjeta, rad i zapošljavanje, socijalna skrb i sl.). Najmanji broj zemalja nema

nikakva posebna upravna tijela na nacionalnoj razini, pa se politika prema mladima dijeli na različita ministarstva i državne institucije. Analize pokazuju da što je specifični omladinski sektor manje definiran i institucionalno uspostavljen, slabija je i koordinacija realizacije politike prema mladima, pa su, otud, manji i njezini učinci.

Kad je riječ o pristupu mladima, prepoznajemo dvije međusobno komplementarne tradicije. Prva polazi od "mladih kao resursa", što podrazumijeva da mlade promatramo kao predstavnike idealizirane budućnosti, izvor vrijednosti koje se prenose s naraštaja na naraštaj i društveni kapital kojem se moraju osigurati uvjeti za optimalan razvoj. U takvom se kontekstu mlade najčešće ne promatra samo kao buduću društvenu snagu, nego kao sadašnju odnosno snagu po sebi, upravo zato što su mladi, i dok su mladi. Druga tradicija vidi "mlade kao problem", odnosno promatra ih kao populaciju u osjetljivom stadiju razvoja i potencijalni izvor opasnosti, zbog čega je društvo odgovorno provoditi niz zaštitnih mjera. Indikativno je da viđenje mladih kao resursa prevladava u razdobljima društvene stabilnosti i ekonomskog rasta, dok sklonost tretiranju mladih kao problema raste u razdobljima ekonomskih kriza i političke nestabilnosti. No, bez obzira na to o kojoj je paradigmi riječ, europske politike prema mladima sadržavaju smjernice i instrumente koji se tiču obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja, zaštite zdravlja, devijantnog ponašanja, slobodnog vremena, političke participacije i udruživanja mladih te njihovih volonterskih aktivnosti.

Analitičari postojećih politika prema mladima u zapadnoeuropskim zemljama (Schizzerotto/Gasperoni, 2001.: 93-96) prepoznali su tri osnovna zajednička trenda. Prvi trend upućuje na postojanje prešutnoga međugeneracijskog sporazuma uz prolongiranje omladinskog statusa. To znači da se u koncipiranju politika prema mladima polazi od generacijski utemeljene socijalne sigurnosti: stariji podupiru mlade danas, očekujući da će u budućnosti današnja mladež podržati njih kad budu stari i ovisni o obiteljskoj i društvenoj potpori. Poznato je pritom da je demografsko starenje većine europskih društava povezano s porastom udjela starog stanovništva i njihove sve veće ovisnosti o mladima. Istodobno, produljuje se i trajanje razdoblja mladosti u kojem su mladi sve dulje ovisni o roditeljima i društvu. Zato se očekuje da se to društveno tolerirano, pa i poticano, zadržavanje u omladinskom statusu kasnije vrati kroz generacijsku solidarnost današnje mladeži sa sve većim brojem starog stanovništva. Drugi trend jest osnaživanje jasno određenih politika prema mladima, što znači da se uz eksplikaciju i artikulaciju poboljšava i njihova koordinacija i institucionalno formaliziranje. Ova tendencija upućuje na jačanje svijesti o potrebi koncipiranja i vođenja temeljito i široko utvrđenih politika prema mladima ako se žele polučiti rezultati koji vode njihovoj optimalnoj društvenoj integraciji. Treći trend jest zabrinutost zbog opadanja političke participacije mladih u tradicionalnim političkim institucijama i procesima što se u većini europskih zemalja percipira kao jedan od glavnih problema povezanih s mladima i, istodobno, kao prijetnja budućnosti reprezentativne demokracije.

Zbog ovog zadnjeg i drugih razloga koji otežavaju proces društvene integracije mladih, politička tijela Europe posvećuju sve veću pozornost mladima nastojeći uključiti njihova mišljenja u koncipiranje zajedničke omladinske politike. Temelji zajedničke europske politike prema mladima postavljeni su 1970. godine osnivanjem Europskog centra za mlade i Europskog foruma mladih 1979. godine. Početkom 2000. godine Vijeće ministara i Europski parlament prihvatili su *Youth program* (za razdoblje od 2000. do

2006. godine), koji predstavlja temelj za suradnju država članica u pogledu razvijanja politike prema mladima. Polazeći od činjenice da suvremeni naraštaj mladih “u sve kasnijoj dobi postižu status neovisnosti” (Državni zavod za zaštitu obitelji, metrinstva i mladeži, 2002.: 6), danas je nužno stvoriti društveni prostor za ravnopravno izražavanje ideja mladih i uvjete za realizaciju njihovih potreba. Istraživanja, tematske rasprave i politička savjetovanja s predstavnicima mladih u okviru europskih političkih tijela, rezultirala su uvidima u to da mladi Europljani žele sudjelovati u demokratskim procesima, ali da među njima prevladava nepovjerenje prema političkim institucijama i stajalište da politički sudionici ne vode računa o svakodnevnim interesima mladih. Mladi žele biti uključeni u političke procese (prije svega na lokalnim razinama) i misle da slika njihove nezainteresiranosti za politiku zapravo odražava nedostatak sredstava, informacija i osposobljenosti za primjereno političko djelovanje. Ujedno misle da isključenost mladih iz politike onemogućuje “ispravno funkcioniranje demokracije”, da je “pravo na sudjelovanje osnovno pravo te se mora primjenjivati na sve ljude, bez diskriminacije”, kao i to da postoji “potreba širenja sudjelovanja izvan organizacija kojima pripadaju mladi i izvan problematike karakteristične za mlade” (Državni zavod za zaštitu obitelji, metrinstva i mladeži, 2002.: 33). Za poboljšanje vlastitoga aktivnog sudjelovanja mladi drže bitnim obrazovanje za demokraciju i primjereno informiranje, te redefiniciju prava glasa (s nakanom snižavanja dobne granice za dobivanje izbornog prava).

U nastojanju da se mladi u većoj mjeri pojave kao politički sudionici, europske zemlje prakticiraju nekoliko instrumenata za poticanje političke participacije i utjecaja mladih. Glavni su oblik sudjelovanja mladih na lokalnim, regionalnim i nacionalnim razinama vijeća mladih (*youth councils*), a u nekim zemljama i parlamenti mladih, dok su kao dodatni oblik utjecaja mladih na donositelje političkih odluka osnovana odgovarajuća koordinacijska tijela. Uz to, u nizu zemalja sistematiziraju se i šire bitne informacije od mladih i za mlade, provode ciljane kampanje u svrhu porasta političke participacije mladih i stimulira njihovo sudjelovanje u javnim raspravama, ponajprije na lokalnim razinama. Dakako, u svim zemljama postoje različite vrste omladinskih, ali i drugih civilnih udruga kroz koje mladi mogu djelovati na javnoj sceni.

Dosadašnja iskustva pokazala su da postojeći mehanizmi poticanja političkog angažmana mladih ne daju željene rezultate. Analiza A. Schizzerotta i G. Gasperonija (2001.: 16-20) upozorava na nekoliko manjkavosti u djelovanju vijeća mladih, koja, inače, djeluju ili kao krovne nevladine organizacije udruga mladih, ili kao državna vijeća koja uključuju omladinske i državne predstavnike. Pokazalo se, naime, da vijeća mladih predstavljaju tek manjinu svoje generacije, da nisu predstavnici interesa svih socijalnih skupina mladih, da motivacija za članstvo u udrugama mladih postaje sve više pragmatična i utilitarna umjesto (prometejski) aktivistička te da predstavnici interesa mladih često više ni sami nisu mladi te su utoliko i manje pouzdani zastupnici tih interesa.⁴ Međutim, kritike djelovanja postojećih vijeća mladih ne dovode do odustajanja od

⁴ Ovdje možemo primijetiti da izneseni prigovori u pravilu pogađaju sva predstavnička tijela pa možemo tek ustvrditi da ni mladi nisu imuni na kronične bolesti koje se pojavljuju u procesu političkog posredovanja interesa određenih društvenih skupina.

njih, nego do potrage za novim oblicima djelovanja koji mogu korigirati i dopuniti njihove učinke.⁵

Znakovito je svojevrsno izbjegavanje pitanja o povećanju sudjelovanja mladih u tradicionalnim političkim institucijama i procesima. Nakon uvida u izvještaje europskih zemalja o politici prema mladima, A. Schizzerotto i G. Gasperoni (2001.: 65) utvrdili su da postoji manjak sistematiziranih informacija o sudjelovanju mladih u tradicionalnim oblicima zadobivanja političkog utjecaja (glasovanju, članstvu u strankama, izbornoj kandidaturi, članstvu u predstavničkim tijelima vlasti). Razlog tomu pronalaze u činjenici da većina analitičara političku participaciju mladih promatra “prije kao specifičan, nezreli i ograničeni kanal rezerviran za utjecaj mladih – kao što su omladinske organizacije te vijeća i parlamenti mladih – nego kao način odraslih za zauzimanje mjesta u konvencionalnim političkim procesima”. Ova se pretpostavka čini uvjerljivom, osobito ako je promatramo u kontekstu primjetne odsutnosti instrumenata koji bi izravno mogli utjecati na predstavljenost mladih u tijelima odlučivanja, kao što su, primjerice, korektivne kvote za mlade.

Ipak, unatoč nezadovoljavajućem empirijskom uvidu u uključenost europske mladeži u institucionalnu politiku, postoji dovoljno nalaza koji nedvojbeno potvrđuju da je politička participacija mladih znatno ispodprosječna (Griffin, 1993.; Hackett, 1997.; Ilišin, 1999.). Ilustracije radi, istraživanja su pokazala da mladi Skandinavci koji prvi put izlaze na izbore, to čine 2-10% rjeđe od prosjeka, te da u lokalnim i regionalnim predstavničkim tijelima vlasti ima otprilike 1,5% mladih (Schizzerotto, Gasperoni, 2001.: 66). Rezultati istraživanja također pokazuju to da manjina mladih s prijateljima razgovara o političkim temama, da se otprilike četvrtina njih izbjegava pozicionirati na lijevodnom političkom spektru, te da je povjerenje prema političkim institucijama razmjerno nisko (30-35%), uključujući i parlament kao reprezentant interesa svih građana (Schizzerotto, Gasperoni, 2001.: 16). Komparativna je analiza pokazala da se mladi iz različitih europskih zemalja razlikuju po stupnju političke participacije – na svim promatranim pokazateljima mladi iz skandinavskih zemalja postižu bolje rezultate, dok su na suprotnom polu mladi iz mediteranskih zemalja, kao primjetno manje uključeni u političke i socijalne aktivnosti. Zanimljivo je da je u većini zapadnoeuropskih zemalja posljednjih godina zabilježeno opadanje političke participacije mladih (stoga to pitanje postaje jedno od važnijih u nacionalnim politikama prema mladima), a da je u mediteranskim zemljama započeo suprotan proces. Zbog toga bismo u doglednoj budućnosti mogli očekivati približavanje mladih iz različitih europskih zemalja prema stupnju njihove političke participacije.

Radi kompletiranja slike o političkoj participaciji mladih Europljana u *Tablici 2* prikazani su podatci prikupljeni u osamnaest zapadnoeuropskih zemalja (*Young Europeans*

⁵ Znakovito je da se inovativne inicijative za poboljšanje političke participacije mladih u pravilu pojavljuju u onim zemljama, ponajprije skandinavskima, u kojima postoji tradicija omladinskog organiziranja i djelovanja vijeća mladih, dok je u mediteranskim zemljama cilj da se stimulira razmjerno slabo omladinsko organiziranje, što je jedan od preduvjeta uspostavljanja vijeća mladih.

in 2001.: 3) te, za usporedbu, rezultati istraživanja hrvatske mladeži (Ilišin/Radin, 2002.: 345).⁶

Tablica 2. Komparativni prikaz članstva u udrugama i organizacijama mladih u Europi i Hrvatskoj (%)

Organizacija ili udruga	Europa 2001.	Hrvatska 1999.
Sportska udruga ili klub	28	20
Religijska organizacija	8	–
Udruge mladeži	7	9
Interesni i hobi klubovi	7	–
Kulturne i umjetničke udruge	6	13
Ekološke udruge	5	5
Humanitarne organizacije	5	–
Sindikati i političke stranke	4	–
Sindikati	–	9
Političke stranke	–	6
Organizacije za zaštitu ljudskih prava	2	3
Udruge potrošača	1	–
Organizacije za zaštitu ženskih prava	–	3
Mirotnoorganizacije	–	3
Neka druga udruga	5	5

Kad se ti podaci promatraju integralno, uočljivo je kako je i kod mladih Europljana i kod mladih u Hrvatskoj znatno izraženiji socijalni (sportske, interesne, ekološke udruge) nego politički aktivizam (političke stranke i sindikati).⁷ Druga uočljiva činjenica jest da između promatranih skupina mladih nema prevelikih razlika. No, ipak možemo reći da mladi u Hrvatskoj pokazuju nešto veći aktivistički potencijal od svojih europskih vršnjaka, što osobito vrijedi za članstvo u političkim strankama i sindikatima.⁸

⁶ Podaci prikazani za hrvatsku mladež odnose se samo na populaciju između 15 i 24 godine, jer je europsko istraživanje provedeno na takvom uzorku mladih. Iako u ovdje kompariranim rezultatima istraživanja nisu ispitivane potpuno identične organizacije i udruge, ima dovoljno podudarnosti da bi usporedba bila ilustrativna.

⁷ Kako uzorak mladih u Hrvatskoj dopušta više usporedbi na temelju dobi ispitanika, korisno je izvijestiti da je analiza pokazala da kod onih u dobi između 25 i 29 godina opada uključenost u udruge mladeži te sportske, ekološke i kulturne udruge, a raste članstvo u političkim strankama (na 9%) i sindikatima (na 18%). Ovaj posljednji rezultat osobito je zanimljiv kad mu se pridruži podatak da je od sve zaposlene mladeži u cijelom uzorku samo petina učlanjena u neku od razmjerno brojnih sindikalnih centrala. Osim što je ovaj nalaz pokazatelj rejtinga sindikata uopće, možemo ga promatrati i u kontekstu nepovjerenja mladih Hrvatske prema, kako političkim, tako i parapolitičkim, institucijama.

⁸ Sudeći po prikazanim podacima, hrvatska se mladež tek posljednjih godina po svojoj političkoj participaciji približila vršnjacima u Europi i to zahvaljujući padu politiziranosti promatrane preko uključenosti u političke stranke. Naime, u socijalističkom je razdoblju 5-12% mladih – ovisno o političkim kretanjima koja

Kad je riječ o hrvatskoj mladeži, analiza koja slijedi novim će pokazateljima dopuniti nalaze o njezinoj političkoj participaciji.

Politička participacija mladih u Hrvatskoj

Već smo spomenuli da je društveni interes za mladež kao politički fenomen motiviran, ponajprije, činjenicom da o mladima i njihovoj društvenoj integriranosti ovisi aktualni i budući razvoj demokratskoga društva, pri čemu je političko djelovanje nezaobilazna sastavnica ukupnoga društvenog statusa mladih. No, unutar takvog interesa nerijetko je prisutan i pritajeni strah od potencijalno nekontroliranoga – uglavnom izvaninstitucionalnoga i razmjerno masovnoga – političkog nastupanja mladeži na javnoj sceni. Otuda se smatra da mladež u suvremenom društvu istodobno predstavlja veliki politički potencijal i latentno problematičan dio populacije čije je političko ponašanje manje predvidljivo od većine ostalih društvenih skupina.

Percepcija mladih kao političke nepoznanice osobito se pojačava u razdobljima društvene nestabilnosti i krize, koja su ujedno najpogodnija za njihov veći prodor u političku sferu, posebice u institucije vlasti (Braungart/Braungart, 1989.). Gledajući pet-šest desetljeća unatrag možemo reći da su u Hrvatskoj takve okolnosti nastupile nakon Drugoga svjetskog rata te u vrijeme sloma totalitarnog (socijalističkog) sistema potkraj 20. stoljeća i uspostave novoga, višestranačkog i demokratskog političkog poretka. Naime, stvaranje nove državne zajednice i napuštanje povijesno potrošenih ideoloških i političkih projekata uz nastojanje da se na temelju drukčijih ideologija i političkih programa izgrade i odgovarajuće političke institucije i odnosi, načelno zahtijevaju i pogoduju angažmanu novih, u starom režimu nekompromitiranih, političkih snaga.

Poznato je da su nakon Drugoga svjetskog rata mladi koji su sudjelovali u ratu na strani pobjednika u velikoj mjeri zaposjeli nove institucije vlasti, no u njima je većina ostala do svoje pozne dobi ili čak do smrti. Svojevrzne smjene generacija zbivale su se tek povremeno kao posljedica političkih čistki, pa se ulazak mladih u političku nomenklaturu zbivao u pravilu samo onoliko koliko je bilo nužno da se popune ispražnjena mjesta. Tako su mladi dospjeli na margine politike u socijalističkom razdoblju, pri čemu su istraživanja istodobno pokazivala da su upravo oni bili onaj segment populacije koji je većinom odustao od proklamirane ideologije i projekta izgradnje socijalističkog društva (Santrčić, 1989.), te da su znatno više od starijih prihvaćali liberalne vrijednosti koje su već prodirale u hrvatsko društvo (Ilišin, 1999.). Stoga je bilo logično očekivati da na prelasku iz totalitarnog u demokratski politički sustav mladi budu jedan od ključnih aktera radikalnih promjena i, potom, uspostavljanja novoga poretka.

Međutim, politička zbivanja u suvremenoj Hrvatskoj – kao i u većini tranzicijskih zemalja – nisu obilježena političkom afirmacijom mladih. Naprotiv, uz socioekonomski,

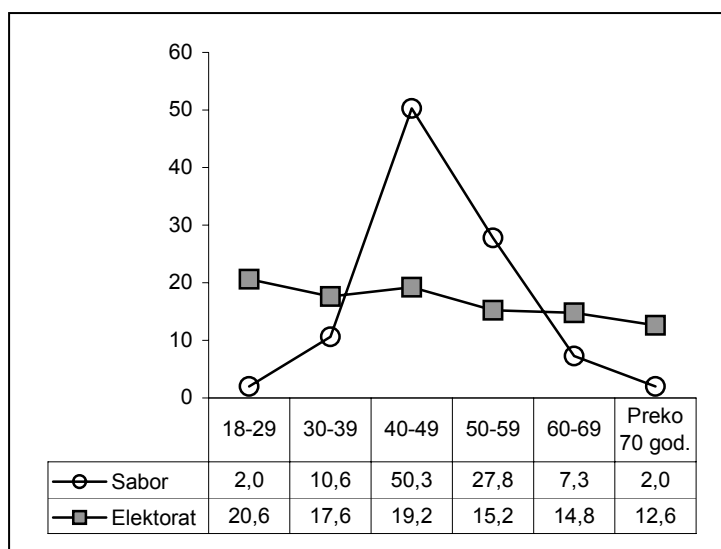
su ciklički mobilizirala novo članstvo – bilo učlanjeno u tadašnju jedinu stranku, Savez komunista (Previšić, 1978.: 27; Radin, 1988.: 18). U tranzicijskom razdoblju promjene su se zbivale razmjerno brzo: po iskazima ispitanika u izbornim istraživanjima, 1990. godine čak je četvrtina mladih bila učlanjena u neku stranku, potom je taj broj pao na 10%, da bi se ustalio na 5% nakon sredine devedesetih godina prošloga stoljeća (Ilišin, 1999.: 204; Ilišin/Radin, 2002.: 345).

i njihov se politički položaj u većini elemenata pogoršao u usporedbi s posljednjim desetljećem socijalizma. U tranzicijskoj Hrvatskoj mladi su tako dvostruko politički marginalizirani, i kao objekti i kao subjekti političkih procesa. Najprije, njihovi problemi i potrebe vrlo su rijetko u žarištu interesa medija, političkih aktera i institucija vlasti što pokazuje da su interesi mladih sporadično prisutni u procesu političkog odlučivanja. Potom, politički utjecaj mladih je minoran jer oni – uz to što njihovi stavovi ne dopiru dovoljno do javnosti i što su generacijski atomizirani i fragmentirani – vrlo malo sudjeluju u institucionalnoj politici, osobito u tijelima vlasti u kojima se donose odluke. Stoga je ova analiza usredotočena na stupanj sudjelovanja mladih u političkim institucijama i procesima. Ovakva je redukcija, pak, posljedica spoznaja da se u suvremenom društvu moć koncentrira u političkoj sferi, poglavito u političkim institucijama vlasti.

Rezultati svih dosadašnjih istraživanja u Hrvatskoj jednoznačni su i sukladni europskim nalazima: mladi ispodprosječno sudjeluju u političkim institucijama i procesima. Tako istraživanja izbornog ponašanja građana pokazuju da se mladi češće (za otprilike 5%) nego stariji deklariraju kao stranački neopredijeljeni ili izjavljuju da neće glasovati na izborima (5-13% češće nego stariji, ovisno o izbornom ciklusu), kao što je utvrđeno i da su dvostruko rjeđe članovi političkih stranaka nego stariji (Ilišin, 1999.: 199, 204). Nema sistematiziranih podataka o tome koliki je udio mladih među članovima lokalnih tijela vlasti, ali na temelju činjenice što su u hrvatskom parlamentu izrazito podzastupljeni, očekivano je da ni na nižim razinama predstavničke vlasti situacija nije bitno bolja.

Koliki su razmjeri isključenosti mladih iz najvišeg tijela predstavničke vlasti ilustrira *Grafikon 1*, u kojemu je prikazana distribucija dobnih kohorti u Hrvatskom saboru (neposredno nakon siječanjskih izbora 2000. godine) i hrvatskom elektoratu (na temelju popisa stanovništva iz 2001. godine).

Grafikon 1. Zastupljenost dobnih kohorti u Hrvatskom saboru i biračkom tijelu (%)

Iz navedenih podataka uočljiva je prevelika disproporcija u zastupljenosti dobnih kohorti u biračkom tijelu i Hrvatskom saboru, a što ne odstupa od standarda niza parlamentarna u suvremenom svijetu.⁹ Parlamentarna i, općenito politička, moć izrazito je koncentrirana u rukama sredovječnih političara, a međusobna usporedba mlade i starije populacije pokazuje da su u najnepovoljnijem položaju upravo oni najmlađi. Nakon uspostave višestranačja u Hrvatskoj, mladi su potisnuti iz najviših političkih institucija u zemlji, tako da ih u dosadašnja četiri mandata Hrvatskog sabora nikada nije bilo više od 2,6%.¹⁰ Kako je u posljednja dva desetljeća socijalističkog režima – zahvaljujući uvođenju tzv. delegatskog sustava – mladih zastupnika u tadašnjem Saboru bilo 5-9% (Ilišin, 1999.: 155), možemo ustvrditi da kompetitivni izbori istiskuju mlade iz političkog natezanja.¹¹

⁹ Gotovo identična odstupanja između dobne strukture elektorata i članova parlamenta pronađena su i u Donjem domu britanskog parlamenta gdje je članova mladih od 30 godina u dva saziva Doma tijekom devetdesetih godina prošloga stoljeća bilo samo 0,2 i 0,8% (Ilišin, 1999.:122). Dapače, predominacija parlamentarna u srednjoj životnoj dobi na štetu mladih i starijih prisutna je u svim parlamentima demokratski razvijenih zemalja (Hague/Harrop/Breslin, 1998.). To ne iznenađuje, budući da većina političkih stranaka na izborima protežira kandidate koji nisu ni premladi ni preblizu dobi za umirovljenje (Silk, 1987.) i da u stranačkim vodstvima odlučujuću riječ imaju stranački aktivisti s duljim političkim iskustvom (Michels, 1990.). Nije suviše spomenuti da se članstvo mladih u parlamentima svodi na puki eksces ako se promatraju samo oni mladi od 25 godina (što je možda jedan od razloga zašto europski analitičari sustavno ne prate sudjelovanje mladih u tradicionalnim političkim institucijama). Ovome treba dodati da se u većini europskih zemalja opće pravo glasa dobiva s navršene 18 godina, dok u malom broju njih izborno zakonodavstvo razdvaja aktivno i pasivno biračko pravo (određujući višu životnu dob za dobivanje prava da se bude biran).

¹⁰ Konkretni podatci su sljedeći: u prvom domu Sabora zastupnika mladih od 30 godina 1990. godine uopće nije bilo, 1992. bilo ih je 1,5%, 1995. 1,6%, a poslije izbora 2000. godine 2% (naknadno je u redove HSS-a došla jedna mlada zastupnica kao zamjena, što čini 2,6% mladih u saborskim klupama na kraju četvrtog saziva). Iz toga proizlazi da prosječan udio mladih u dosadašnjim četirima mandatima iznosi 1,6%. Inače, u proteklih 14 godina samo su tri (odnosno četiri) stranke, od ukupno njih 30 koliko ih je dosad imalo svoje predstavnike u Saboru, imale mlade zastupnike: HDZ ukupno četiri zastupnika u tri saziva (s tim da je u četvrtom sazivu jedini mladi zastupnik iz redova HDZ-a prešao u novoosnovanu stranku Hrvatski blok i prenio svoj mandat), SDP tri zastupnice (u drugom i četvrtom sazivu) i HSS jednu zastupnicu u drugom dijelu četvrtog mandata. Zastupljenost mladih u Hrvatskom saboru bila bi još manja kad bi se promatrali samo oni mladi od 25 godina – u svim dosadašnjim sazivima samo je jedan takav slučaj. Dakako, kad je riječ o najvišem kolektivnom tijelu izvršne vlasti (tj. Vladi), ni “proširen” obuhvat mladih (tj. do 30 godina) ne mijenja činjenicu da njih na tom mjestu odlučivanja nema niti ih je dosad bilo.

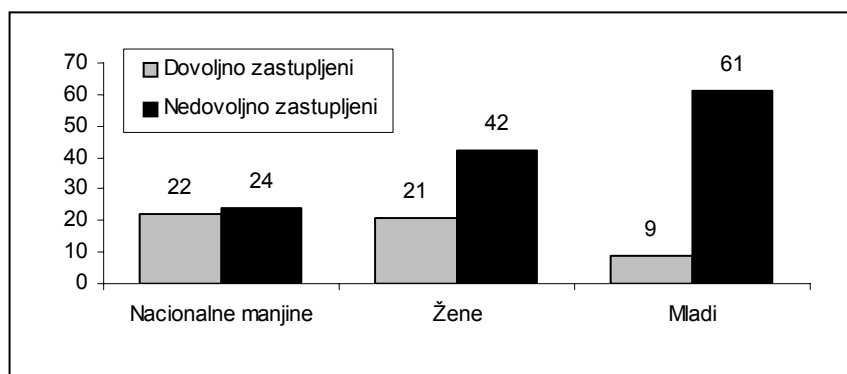
¹¹ Poznato je da je u socijalističkoj Hrvatskoj tadašnja omladinska organizacija faktično djelovala kao transmisija monopolističkog Saveza komunista, kao i to da političku autonomiju nisu uživale ni druge pseudopolitičke organizacije. U sklopu takvoga jednoobraznog političkog konteksta mladi su formalno uvažavani kao zaseban politički subjekt, što se pokazivalo i kroz zajamčenu generacijsku reprezentaciju u tijelima vlasti. Slično su bile tretirane i žene. Stoga je zanimljivo usporediti te dvije marginalne skupine, tim prije što se i na toj razini pokazuje lošija pozicija mladih. Naime, udio žena u socijalističkom Saboru kretao se oko 20%, a nakon prvih višestranačkih izbora njihov se udio u hrvatskom parlamentu smanjio na 4%. No, nakon četvrtoga izbornog ciklusa, udjel žena u vlasti vidno se poboljšao jer ih je u Sabor ušlo 23%, a u Vladu Republike Hrvatske 14% (Ilišin, 2001.). Dakle, iako su i nadalje podzastupljene, politička se pozicija žena razmjerno brzo poboljšala, poglavito zahvaljujući volji političkih stranaka koje su kandidirale znatno veći broj žena nego prethodnih godina, dok je inferioran politički položaj mladih tek minimalno povećan od početka višestranačja do danas.

Kad je riječ o angažmanu i potencijalnom utjecaju mladih zastupnika u Hrvatskom saboru u četvrtom sazivu, razmjerno nesustavan uvid u njihove aktivnosti na manifestnoj razini upućuje na to da oni ne pripadaju skupini zastupnika koji nikada ne diskutiraju – prije bismo mogli reći da spadaju u prosječno aktivne zastupnike. Tematski, njihova se istupanja na saborskim zasjedanjima ponajčešće tiču mladih, i to povezano s prepoznatljivim društvenim područjima kao što su: obrazovanje, zlouporaba droga, obiteljska i stambena politika, socijalni problemi i socijalna skrb, poticanje zapošljavanja i poduzetništva, služenje vojnog roka ...¹²

Prethodne egzaktno podatke o političkoj participaciji mladih u očekivanom smjeru dopunjuju i nalazi istraživanja o njihovu subjektivnom doživljaju politike. Dobiveni rezultati pokazuju da su mladi u Hrvatskoj svjesni vlastite političke marginaliziranosti. To možemo ilustrirati podacima iz već navedenog istraživanja hrvatske omladine provedenog 1999. godine.

Iz *Grafikona 2* možemo vidjeti da, u usporedbi sa ženama i nacionalnim manjinama, mladi vlastitu generaciju doživljavaju kao skupinu koja je u najnepovoljnijoj političkoj poziciji.

Grafikon 2. Percepcija mladih o zastupljenosti marginalnih skupina u hrvatskoj politici (%)

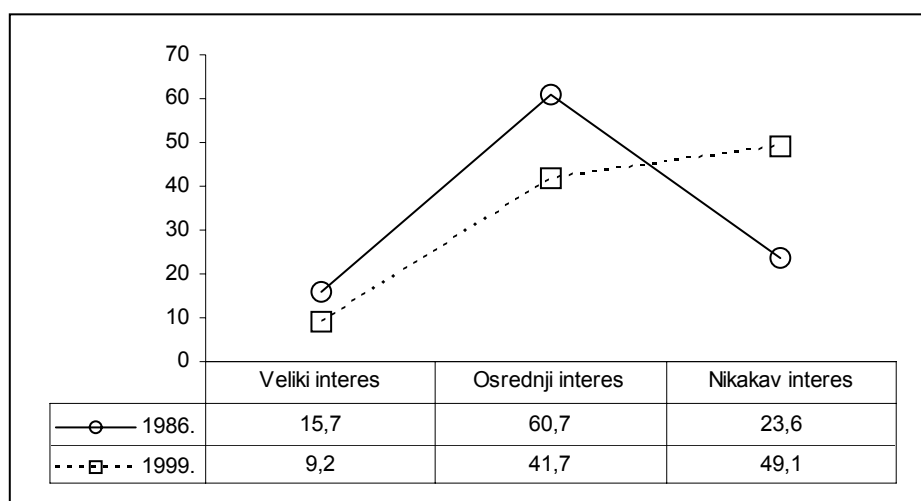
Mladi se, barem implicitno, slažu s tezom da su politički marginalizirani, što je povezano s dvjema skupinama razloga. S jedne strane, pokazalo se da dio mladih misli da su njihovi vršnjaci kritički distancirani od politike (na što upućuju stavovi da je politika

¹² Na temelju informacija dobivenih od mladih zastupnika, proizlazi da učestalost njihovih istupanja u saborskim raspravama i teme o kojima će govoriti umnogome ovise o veličini (broju zastupnika) stranke kojoj pripadaju. Ukratko, što je manji broj zastupnika određene stranke, šanse za afirmaciju mladih zastupnika su veće, i to na dvjema razinama: po broju istupa i po obuhvatu tema o kojima raspravljaju. Izlazu iz omladinskog zabrana pogoduje i to ako je mladi zastupnik svojim profesionalnim obrazovanjem osposobljen za praćenje određenog područja ili kad je od stranke zadužen da sustavno prati i pokriva određene teme i probleme.

nepoštena pa se zato mladi ne žele angažirati, da se politički akteri ne bave problemima koje mladi smatraju važnima, te da su njihovi vršnjaci previše zaokupljeni egzistencijalnim problemima da bi se mogli politički angažirati) S druge strane, dio mladih vjeruje da su njihovi vršnjaci nekompetentni i nezainteresirani (drugim riječima, misle da je politika dosadna, te da mladi nisu dovoljno iskusni i osposobljeni za bavljenje politikom, zbog čega je prirodno da se njome bave samo stariji). Očito je da mladi dio krivnje prebacuju i na vlastitu generaciju, ali zastupljeniji su stavovi koji krivnju usmjeruju na društvo koje mladima ne poklanja dovoljno povjerenja (Ilišin, 2002.: 194). Ovim se pokazateljima može pridružiti i nalaz da se povjerenje u najviše institucije vlasti (Sabor, Vladu i predsjednika Republike) među mladima kretalo na razini od 34-44% (Ilišin, 2002.: 178).

Imajući na umu navedene tendencije, ne iznenađuje što je zanimanje mladih za politiku – koje je ionako uvijek na začelju ljestvice njihovih interesa – u tranzicijskom razdoblju izrazito opao¹³, što pokazuju komparativni rezultati istraživanja (Ilišin, 2002.: 273) prikazani u grafikonu 3.

Grafikon 3. Promjene u stupnju interesa mladih za politiku (%)

Navedeni podatci intrigantni su zbog dvaju momenata. Prvi je taj da legalno obogaćenje ponude ideološko-političkih opcija na političkom tržištu nije pridobilo mlade za

¹³ Tendencijski isti rezultati dobiveni su i u istraživanju studentske i srednjoškolske mladeži u Sloveniji (Ule, 1996.: 102), što upućuje na to da pad interesa za politiku nije posebnost hrvatske mladeži. Dapače, nakon uvida u europska kretanja možemo pretpostaviti da je ta pojava zajednička većini kako tranzicijskih tako i razvijenih europskih društava.

politiku, nego ih je još više odbilo – možda upravo zbog nove zatvorenosti koja se pojavila s pojavom kompetitivne politike i izbora. Druga važna implikacija slabljenja interesa za politiku jest u tome da to zasigurno pridonosi samomarginalizaciji mladih, što njihovu političku isključenost dodatno učvršćuje.

O nekim aspektima odnosa društva prema mladima svjedočila je i hrvatska stranačka elita u istraživanju o stajalištima političara o društvenom i političkom položaju mladih (Ilišin, 1999.: 210-236). Hrvatski su se političari složili s tezom da mladi u hrvatskoj politici nisu primjereno zastupljeni, a na upit zašto ih nema više u tijelima vlasti, u pravilu su odgovarali da stariji ne žele mladima prepustiti svoja mjesta, osobito na kandidacijskim listama u izborima. Objasnili su da u strankama djeluje načelo senioriteta i stranačkih zasluga, pa u borbi za mjesta u vlasti prednost imaju razmjerno stariji aktivisti koji već dulje vrijeme rade za dobrobit stranke u lokalnim sredinama ili na nacionalnoj razini. Istodobno, međugeneracijske odnose u vlastitim strankama percipiraju kao dobre, a na društvenoj razini nisu identificirali pojave koje bi potencijalno mogle voditi sukobu generacija, pri čemu drže da je hrvatsko društvo opterećeno znatno većim problemima koji eventualna generacijska neslaganja potiskuju u drugi plan.

U takvom viđenju međugeneracijskih odnosa u suvremenoj Hrvatskoj političari su prilično suglasni s mišljenjima mladih. Naime, u već spominjanom istraživanju mladih ustanovljeno je da od svih društvenih nejednakosti – primjerice, socioklasnih, sociokulturnih, obrazovnih, političkih, nacionalnih, spolnih i vjerskih – generacijske nejednakosti mladi vide kao najmanje izražene (Ilišin, 2002.: 164). Empirijski podatci pokazuju da samo 34% mladih smatra da je društveni položaj njihove generacije lošiji nego položaj starijih, a kako je već pokazano da ih tri petine drži da su mladi politički marginalizirani, čini se da vlastiti politički status uglavnom ne smatraju integralnim dijelom ukupnoga generacijskog društvenog statusa. Takvom zanemarivanju važnosti vlastitog političkog položaja inherentno je prihvaćanje društveno raširenog paternalističkog odnosa spram mladih, a čiji je sastavni dio zahtjev ili bar očekivanje da se mladi ne trebaju angažirati u važnim i odgovornim društvenim poslovima kao što je, na primjer, donošenje političkih odluka.

Na osnovi navedenih indikatora može se konstatirati da je hrvatska politika obilježena izrazito neravnomjernom generacijskom distribucijom moći. Pritom se može ustvrditi da su tijekom prve dekade tranzicije u Hrvatskoj mladi izrazito politički marginalizirani unatoč činjenici da su se u tom relativno kratkom razdoblju u dva navrata stekle takve povijesne, društvene i političke okolnosti koje, teorijski i iskustveno, pogoduju snažnijem prodoru mladih u institucionalnu politiku. Prvi put mladi su postali gubitnici 1990. godine kada kao potencijalno nova politička snaga neopterećena kompromitirajućom prošlošću nisu uspjeli izbiti u prvi plan. Tada su dominirali ostarjeli politički disidenti koji su osvajanjem vlasti naplatili svoj dugogodišnje i prisilno izbjivanje iz političkih borbi. Drugi se puta to zbilo 2000. godine, prilikom velike smjene nositelja vlasti, kada ponovo nisu uspjeli kapitalizirati svoje ratne i ine zasluge ni iskoristiti spremnost javnosti da prihvati nove političke opcije i osobe. Tadašnje opozicijske stranke prednost su dale zaslužnim i iskusnim političarima koji su cijelu dekadu (ne)strpljivo čekali osvajanje svog komadića vlasti, dok je vladajuća stranka bila zaokupljena osiguranjem što boljih pozicija na izbornim listama za narasli broj zaslužnih članova koji su nastojali osigurati svoje mjesto u parlamentu nakon gubitka vlasti.

Nesprennost starijih političara da odstupe u korist mladih u Hrvatskoj je zaoštreniji problem nego u razvijenim demokratskim društvima, između ostaloga i zato jer u hrvatskom društvu ne egzistira pluralizam elita (Županov, 1995.). Naime, u tranzicijskom razdoblju degradirane su ionako rudimentarno razvijene elite (ekonomska, menadžerska, znanstvena, kulturna ...) pri čemu je jedino političko upravljanje opstalo kao statusno poželjno. Politika je i u tranzicijskom razdoblju ostala lukrativna djelatnost koja, doduše, sve manje donosi ugled, ali osigurava moć i socioekonomsku sigurnost, što je u osiromašenom i gospodarski posrnulom društvu vrlo jak stimulans za profesionalno bavljenje politikom. Tako je društvena moć ponajprije svedena na političku, a to sve one koji ostaju izvan institucionalne politike potiskuje na društvene margine. To je i jedan od razloga stalnog rasta aspiranata na moć i vlast. Moć je posvuda, osobito u nedovoljno pluralnim i demokratski deficitarnim društvima, visoko poželjan, ali ograničen resurs, pa kako pretendenta ima znatno više nego što ima raspoložive moći, diskvalificiranje mladih već u startu (kao nekompetentnih i neiskusnih) učinkovit je mehanizam za smanjivanje ionako oštre konkurencije.¹⁴

Većina hrvatskih političkih stranaka zasad ne pokazuje senzibilitet spram problema slabe političke participacije mladih niti nudi konkretna rješenja za povećanje njihove zastupljenosti u tijelima vlasti (osim SDP-a i djelomice HDZ-a, pri čemu zacijelo nije slučajno da je riječ o strankama s najvećim brojem zastupnika u Hrvatskom saboru).¹⁵ Mogući mehanizam za političku afirmaciju mladih, analogno instrumentu za povećanje participacije žena, jest uvođenje kvota za mlade na stranačkim izbornim listama. Većina hrvatskih političara protiv je takvih kvota, a većina mladih (60%) misli da bi one bile djelotvorne (Ilišin, 2002.: 191). Politička je praksa već pokazala da povećanje političke participacije marginalnih skupina ovisi o javnoj svijesti koja otvara prostor za njihovu afirmaciju, ali da su u međuvremenu političke stranke s interno utvrđenim korektivnim kvotama glavna poluga mijenjanja nezadovoljavajućeg stanja (Nohlen, 1992.). Iskustvo žena demonstriralo je da gotovo nigdje javna svijest nije takva da bi se sve moglo prepuštiti samoregulaciji i kompeticiji. Drugim riječima, kako se promjene u društvenoj svijesti zbivaju usporenim tempom, za ubrzanje tog procesa društvena se regulacija i pozitivna diskriminacija marginalnih skupina pokazuju kao djelotvorni korektivni instrumenti.

¹⁴ Unatoč svoj benevolentnosti koju su hrvatski političari pokazali prema mladima, indikativno je mišljenje dvojice stranačkih čelnika i saborskih zastupnika koji su ustvrdili da mladi ni ne trebaju biti u važnim političkim institucijama zato što nije dobro "da mlad čovjek vidi da se može dobro živjeti bez rada" (Ilišin, 1999.: 214). Treba pretpostaviti da oni nisu jedini koji tako misle, a njihovo obrazloženje sugerira da je profesionalno bavljenje politikom (pre)često motivirano osiguranjem ugodne sinekure koju se onda brani svim raspoloživim sredstvima, osobito u društvu u kojemu su kanali socijalne promocije primjetno suženi.

¹⁵ Statutom SDP-a propisano je da na svim listama za izbore – od stranačkih tijela do parlamenta – treba biti 20% kandidata mladih od 30 godina. Zacijelo je to pridonijelo tome što je među zastupnicima SDP-a u četvrtom mandatu Sabora bilo 4,4% mladih od 30 godina, a da takvih među 20 SDP-ovih vijećnika u Skupštini grada Zagreba ima čak 25%. (Dapače, prema neslužbenim izjavama mladih vijećnika, najizglednije šanse za kandidaturu na listama imaju mlade žene jer se njihovim izborom zadovoljavaju dvije kvote). Kad je o HDZ-u riječ, tijekom devedesetih godina na snazi je bila praksa da se na izglednim mjestima na izbornim listama (prvih 10 kandidata) obvezno kandidira i jedan predstavnik stranačke mladeži.

U suvremenom društvu dobna diskriminacija još nije postala političkim pitanjem u istoj mjeri kao spolna diskriminacija, što vrijedi i za Hrvatsku. No, logično je pretpostaviti da će dobno utemeljene nejednakosti to više dobivati na važnosti što će hrvatsko društvo biti manje opterećeno nacionalnim i ideološko-političkim polarizacijama. U razvijenim demokratskim zemljama, gdje mladih također nema na mjestima političkog odlučivanja, sve su glasniji zahtjevi da se ta situacija promijeni, pa možemo očekivati da će se i u Hrvatskoj zbivati sličan proces.

Politička afirmacija mladih u kontekstu hrvatske politike prema mladima

Iako se u Hrvatskoj istraživanja mladih i njihovih problema manje ili više sustavno provode od kraja šezdesetih godina 20. stoljeća i, premda je tijekom gotovo pedesetogodišnjeg razdoblja socijalizma postojala organizacija mladih (koja je, po prirodi stvari, bila zadužena za artikuliranje i promicanje interesa mladih u društvu)¹⁶, tek je nedavno izrađen i prihvaćen dokument kojim se definiraju osnove dugoročnije nacionalne politike prema mladima. Riječ je o *Nacionalnom programu djelovanja za mlade* (NPDM), kao aktu kojim se, prihvatanjem od strane Hrvatskog sabora (početkom listopada 2002.)¹⁷ i Vlade Republike Hrvatske (sredinom siječnja 2003.), ustanovljuje javna politika prema mladima. S obzirom na to da realizacija NPDM-a tek počinje, u ovom se trenutku o njemu govori samo informativno, dok će analize uslijediti za nekoliko godina kad budemo trebali evaluirati primjenu NPDM-a.

NPDM je dokument kojim “Republika Hrvatska, temeljem članka 62. Ustava Republike Hrvatske, iskazuje jasno i dugoročno opredjeljenje u stvaranju socijalnih, obrazovnih, kulturnih, materijalnih, političkih i ostalih uvjeta za trajnu dobrobit mladih te njihovo aktivno, potpuno i odgovorno sudjelovanje u društvenoj zajednici” (Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003.: 11). U tom se dokumentu mladima prije svega pristupa kao društvenom resursu, a njime se utvrđuju osnovna načela državne politike prema mladima te radni plan za provedbu NPDM-a. Kao skupina mladih određena je populacija od 15 do 29 godina¹⁸ za koju su u samom programu prikaza-

¹⁶ U socijalističkom sustavu politika prema mladima faktično je utvrđivana rezolucijama i tematskim konferencijama SK, a dobivene smjernice potom su ugrađivane u akcijske programe omladinske organizacije.

¹⁷ Fonogram sa sjednice Sabora od 20. rujna 2002. godine, kad je raspravljano o Prijedlogu NPDM-a, pokazuje visok stupanj konsenzusa kad je riječ o potrebi definiranja nacionalne politike prema mladima. Prijedlog su poduprli svi zainteresirani saborski odbori i svi klubovi zastupnika (osim HB-a koji je uskratio verbalnu potporu jer Prijedlog nije sadržavao točno utvrđene rokove za provođenje pojedinih mjera), što svjedoči o postojanju konsenzusa i političke volje da se usuglasi društveno djelovanje za boljitak mladih. Ali, istodobno su gotovo jednoglasno izrečene sumnje i bojazni hoće li se razmjerno ambiciozan i ekstenzivan program uspjeti provesti, osobito u zadanom petogodišnjem roku. Ipak, 2. listopada 2002. godine Prijedlog je jednoglasno prihvaćen zahvaljujući izostanku jedinog oponenta s tog saborskog zasjedanja.

¹⁸ U socijalističkoj Hrvatskoj gornja granica mladosti bila je određena na 27 godina (do kad je trajalo formalno članstvo u omladinskoj organizaciji) pa su i istraživanja uglavnom obuhvaćala populaciju mladih od 15 do 27 godina. Sada prevladavaju istraživanja u kojima je gornja granica mladosti određena na 29 godina, a niža se granica koristi kad se Hrvatska uključuje u međunarodne projekte o mladima. Također i neke službene

ni osnovni statistički i istraživački pokazatelji koji predstavljaju temelj za određivanje politike prema mladima. Ciljevi programa postavljeni su široko i tiču se svih aspekata života mladih koji su tematski podijeljeni na osam područja djelovanja: obrazovanje i informatizacija, zapošljavanje i poduzetništvo, socijalna politika prema mladima, zdravstvena zaštita i reprodukcijsko zdravlje, aktivno sudjelovanje mladih u društvu, izgradnja civilnog društva i volonterski rad, kultura mladih i slobodno vrijeme te mobilnost, informiranje i savjetovanje. Za sva područja dana je ocjena stanja i radni plan s prijedlogom mjera koje treba realizirati u srednjoročnom razdoblju od 2003. do 2008. godine.

Promatrano iz rakursa političke participacije mladih, najrelevantniji dio NPDM-a jest onaj koji govori o aktivnom sudjelovanju mladih u društvu. Iza ove sintagme krije se, zapravo, problem stupnja političke participacije i političkog statusa jer, u širem smislu, aktivno sudjelovanje mladih podrazumijeva sve one aktivnosti na različitim područjima svakodnevnog života koje pridonose njihovoj društvenoj integraciji. U ocjeni stanja na tom uže shvaćenom području polazimo od triju problema: nepovjerenja društva i političkih sudionika prema mladima; nepovjerenja mladih prema društvenim i političkim institucijama i međusobnog nepovjerenja i nedovoljne suradnje udruga mladih i političkih institucija. Uz pregled spoznaja o nezadovoljavajućoj političkoj participaciji i statusu mladih osobito je istaknuta činjenica nepostojanja tijela “državne uprave s odgovarajućom financijskom, organizacijskom i kadrovskom potporom za aktivnije sudjelovanje mladih u društvenom i političkom životu” (Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003.: 37).¹⁹

Budući da je aktivno sudjelovanje mladih u društvu riješeno i kroz druga područja, NPDM (2003.: 63) je vrlo skroman u predlaganju mjera koje su usmjerene na poboljšanje političke participacije mladih. Eksplicirane su samo četiri mjere: iniciranje ustavnih i zakonskih promjena koje bi omogućile da mladi s navršenih 16 godina dobiju aktivno pravo glasa na izborima za lokalna tijela vlasti; inovacija sadržaja nastavnih planova i programa srednjih škola u kojima se provodi obrazovanje za demokraciju i civilno dru-

statistike, sukladno međunarodnim standardima (primjerice, na području zapošljavanja i zdravstvene zaštite), barataju populacijom do 24 godine kao predstavnicima skupine mladih.

¹⁹ Ta je ocjena proizišla iz uvida u europsku situaciju, no u Hrvatskoj postoji vladina ustanova koja obavlja poslove vezane za mlade. To je Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, koji je osnovan 1994. godine, a s radom započeo 1997. godine kao tijelo državne uprave u nadležnosti Ministarstva rada i socijalne skrbi. U sklopu Zavoda djeluje Odjel za mladež, koji je nosilac aktivnosti vezanih za mlade, dok je sâm Zavod bio nosilac posla oko izrade NPDM-a i glavni je institucionalni koordinator njegove realizacije. Odlukom Vlade Republike Hrvatske iz srpnja 2003. godine (*Narodne novine*, 2003.: 3866) osnovan je i Savjet za mlade kao “međuresorno, stručno i savjetodavno tijelo Vlade Republike Hrvatske sa zadaćom sudjelovanja u koordinaciji provedbe i evaluacije Nacionalnog programa djelovanja za mlade” koji čine predstavnici državne vlasti, znanstvenih i stručnih ustanova, te udruga mladih i za mlade. Ovakvo institucionalno rješenje pokazuje da Hrvatska pripada europskim zemljama bez posebnoga upravnog tijela koje se bavi isključivo mladima. S obzirom na opseg poslova koji bi trebao proizići iz implementacije NPDM-a, zacijelo će se ubrzo iskristalizirati potreba za osnaživanjem postojećeg Zavoda ili osnivanjem novog tijela u okviru državne uprave (primjerice, u Sloveniji djeluje Urad za mladino pri Ministarstvu za školstvo i šport, pa ne čudi da je slovenska politika prema mladima afirmirana još sredinom devedesetih godina 20. stoljeća). No, treba očekivati da će zbog odioznosti prema hipertrofiranoj normativizaciji, institucionalizaciji i birokratizaciji takav prijedlog teško proći pa je upitno hoće li se i kada uspostaviti resor za mlade s odgovarajućim organizacijsko-institucionalnim pretpostavkama.

štvo; izrada projekta kojim bi mladi sustavno pratili rad Hrvatskog sabora; donošenje Zakona o vijećima mladih, kojim bi se reguliralo osnivanje, status i ustrojstvo tih vijeća na lokalnoj razini, a koja bi se putem svojih predstavnika organizirala u županijska i regionalna vijeća mladih. Ukratko, predložene mjere na tragu su europskih preporuka i praktičnih rješenja.

Zanimljivo je da je u saborskoj raspravi o Prijedlogu nacionalnog programa djelovanja za mlade od predloženih mjera za povećanje političke participacije mladih najviše kritika doživjela preporuka iz radnih materijala autora Prijedloga da se zakonski regulira uvođenje korektivnih kvota za mlade na stranačkim listama u izborima. Pri tomu je korišteno nekoliko argumenata: političkim strankama ne trebaju se nametati takve zakonske obveze; mladi, kao i svi ostali, trebaju svoje mjesto u politici izboriti vlastitim sposobnostima, a ne uz pomoć pozitivne diskriminacije; prijedlog je u začetku osuđen na propast, budući da iskustvo s kvotama za žene pokazuje da takvi instrumenti ne daju rezultata. Mladi su zastupnici na sve ove primjedbe odgovorili navođenjem primjera iz prakse pojedinih političkih stranaka koji pokazuju da intervencija u korist zastupljenosti žena i mladih na stranačkim izbornim listama rezultira i njihovom većom prisutnošću (osobito u slučaju žena) u tijelima vlasti. Štoviše, jedna mlada zastupnica zaključila je raspravu riječima da će “mladi biti sretni onoga trenutka kad se o njima bude govorilo kao što se ovoga trenutka govori o ženama”, potkrepljujući to stajalištem da je rasprava o kvotama potaknula neke političke stranke da uvedu kvote za žene i senzibilizirala javnost za problem neadekvatne zastupljenosti žena u procesu donošenja odluka. Iako je ovaj prijedlog propao, možemo pretpostaviti da rasprava o korektivnim kvotama za mlade može senzibilizirati barem stranačka vodstva da u interesu opstojnosti vlastite političke opcije i unutarstranačke demokratizacije daju više šansi svojim mladim kadrovima. Uostalom, ako se ostvare prihvaćene mjere, zacijelo će se stvoriti više pretpostavki za poboljšanje političkog utjecaja mladih, što bi posredno moglo prisiliti političke stranke da mlade birače pokušaju pridobiti i stavljanjem većeg broja mladih kandidata na svoje izborne liste.

Još je jedna mjera, predložena u kontekstu poticanja političke participacije mladih bila kritizirana, no u manjem opsegu, pa je tako “preživjela” saborsku raspravu. Konkretno, samo je jedan zastupnik prigovorio prijedlogu da mladi s navršenih 16 godina dobiju aktivno pravo glasa na lokalnoj razini izbora, jer smatra da je u toj dobi upitan stupanj zrelosti i odgovornosti za donošenje biračke odluke, što uključuje i opasnost da se manipulira mladima, te da pravo glasa ne jamči da će mladi dobiti i radna mjesta. Mladi zastupnici iznova tvrde da bi mladi svojim biračkim odlukama mogli više utjecati na to kako će nositelji vlasti pristupiti svim njihovim problemima, pa tako i pitanju zapošljavanja.

U svakom slučaju, Prijedlog nacionalnog programa djelovanja za mlade izazvao je slabo zanimanje saborskih zastupnika, jer ih je ukupno 13 raspravljalo o njemu (uključujući i izvjestitelje odbora i predstavnike zastupničkih klubova), a šestero repliciralo. Dakako, među diskutantima bilo je svih četvero mladih zastupnika, i većina je replika došla iz njihovih redova. Ton rasprave bio je uglavnom konsenzualan, pri čemu je dominirala opća suglasnost da je nužno utvrditi osnovne smjernice politike prema mladima te da je bilo krajnje vrijeme da takav dokument stigne na saborske klupe. Tim prije što je na putu u europske integracije jedna od obveza Hrvatske da utemelji nacionalnu

politiku prema mladima na načelima koja su prihvatili Ujedinjeni narodi i Vijeće Europe.

Umjesto zaključka

Politička participacija mladih u razvijenim demokratskim zemljama Europe na takvoj je razini da se doživljava kao stvarna prijetnja za budućnost reprezentativne demokracije. Slična je situacija i u tranzicijskoj Hrvatskoj, u kojoj je aktiviranje ukupnih društvenih i političkih potencijala mladih utoliko važnije jer može pridonijeti bržem i kvalitetnijem učvršćivanju demokratskog poretka.

Mladi se u Hrvatskoj po stupnju i obilježjima političke participacije ne razlikuju bitno od svojih europskih vršnjaka. Pritom je znakovito da su na nekim dimenzijama čak bliži mladima iz skandinavskih zemalja – čija je politička participacija iznad europskog prosjeka – nego razmjerno pasivnijoj mladeži iz mediteranskog okruženja. Ipak, neovisno o nekim razlikama, raspoloživi podatci pokazuju da su mladi i u Europi i u Hrvatskoj politički marginalizirani, ponajprije u tradicionalnim političkim institucijama i procesima.

Sve razvijene europske zemlje imaju definirane nacionalne politike prema mladima u kojima se toj populaciji najčešće pristupa kao društvenom resursu. Takav pristup prate odgovarajuća institucionalna rješenja, često u obliku posebnih resora zaduženih za praćenje problematike mladih i koordiniranje djelovanja u ostvarivanju postavljenih ciljeva javne politike prema mladima. Hrvatska je u tom pogledu na početku jer je Nacionalni program djelovanja za mlade, kao temelj nacionalne omladinske politike, prihvaćen tek početkom 2003. godine, dok odgovarajuće tijelo koje bi bilo glavni nositelj ostvarivanja ciljeva nacionalne politike postoji u relativno rudimentarnom obliku.

Europske politike prema mladima kao jedan od najvažnijih ciljeva ističu poboljšanje političke participacije mladih. I u Hrvatskoj je ovaj cilj ugrađen u osnove politike prema mladima, ali s razmjerno skromnim opsegom zahtjeva. U ovom je trenutku najvažnija činjenica da se nakon više od desetljeća potiskivanja mladih na margine društvenog i političkog života pojavila politička volja da se koncipira podloga za vođenje racionalne i integralne politike prema mladima. Kako će se predložena rješenja ostvariti u društvenoj i političkoj praksi, ovisi i o stanju društvene svijesti, i o političkoj volji nositelja vlasti, i o financijskim sredstvima, ali podjednako i o unutargeneracijskom povezivanju mladih radi artikuliranja i promicanja generacijskih interesa i potreba. To znači da je nužan politički angažman mladih, i to usklađenim djelovanjem u institucijama vlasti i civilnom sektoru, ponajprije kroz razne udruge, inicijative i kampanje mladih. Uz to, sama činjenica da su poslije više od desetljeća mladi i njihovi problemi stigli na red najviših tijela državne vlasti upućuje na to da se hrvatska politika od velikih ideoloških i političkih tema ipak počinje okretati konkretnim problemima i interesnim skupinama koje su dosad bile zanemarene. U tom su smislu i mladi napokon došli u središte interesa političke javnosti, a nakon prihvaćanja Nacionalnog programa djelovanja za mlade dobivaju jedno nužno i važno, premda samo po sebi slabo, sredstvo u političkoj borbi za vlastite interese.

Literatura

- Angel, David, 1995.: *The International Law of Youth Rights: Source Documents and Commentary*, Martinus Publishers, London
- Braungart, Richard/ Braungart, Margaret, 1989.: Political Generations, u: Braungart/ Braungart (ur.), *Research in Political Sociology*, (4), JAI Press, New York: 281-319
- Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2002.: *Novi poticaji za europsku mladež. Bijela knjiga Europske komisije*, Zagreb
- Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003.: *Nacionalni program djelovanja za mlade*, Zagreb
- Furlong, Andy/ Guidikova, Irena, 2001.: *Transitions of Youth Citizenship in Europe*, Council of Europe Publishing, Strasbourg
- Griffin, Christine, 1993.: *Representations of Youth: the Study of Youth and Adolescence in Britain and America*, Polity Press, Cambridge
- Hackett, Claire, 1997.: Young People and Political Participation, u: Roche/Tucker (ur.), *Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice*, Sage Publications, London, 81-88
- Hague, Rod/ Harrop, Martin/ Breslin, Shauan, 1998.: *Comparative Government and Politics*, Macmillan Press, London
- Ilišin, Vlasta, 1999.: *Mladi na margini društva i politike*, Alinea, Zagreb
- Ilišin, Vlasta, 2001.: Hrvatski sabor 2000: strukturne značajke i promjene, *Politička misao* (38) 2: 151-174
- Ilišin, Vlasta, 2002.: Mladi i politika, u: Ilišin/Radin (ur.), 2002.: 151-174
- Ilišin, Vlasta/ Radin, Furio (ur.), 2002.: *Mladi uoči trećeg milenija*, Institut za društvena istraživanja/Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb
- Michels, Robert, 1990.: *Sociologija partija u suvremenoj demokraciji*, Informator, Zagreb
- Nohlen, Dieter, 1992.: *Izborna pravo i stranački sustav*, Školska knjiga, Zagreb
- Odluka o osnivanju Savjeta za mlade, 2003., *Narodne novine*, 111: 3866.
- Previšić, Jozo, 1978.: *Omladina SR Hrvatske u brojkama*, CDD SSOH, Zagreb
- Radin, Furio (ur.), 1988.: *Fragmenti omladine*, CDD SSOH, Zagreb
- Roche, Jeremy/ Tucker, Stanley (ur.), 1997.: *Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice*, SAGE Publications, London
- Santrić, Vjeko, 1989.: *Vrijeme odustajanja*, RZ RKSSOH, Zagreb
- Schizzerotto, Antonio/ Gasperoni, Giancarlo, 2001.: *Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe*, IARD, Milano
- Silk, Howard, 1987.: *How Parliament Works*, Longman, London
- Statistički ljetopis Republike Hrvatske*, 2002., Državni zavod za statistiku, Zagreb
- Ule, Mirjana, 1996.: Vrednote in življenski stili študentske mladine, u: Ule, Mirjana (ur.), *Predah za študentsko mladino*, Urad Republike Slovenije za mladino, Ljubljana: 85-108

Young Europeans in 2001. Results of a European opinion poll, http://europa.eu.int/comm/education/youth/ywp/eurobarometer_youth.htm/

Županov, Josip, 1995.: *Poslije potopa*, Globus, Zagreb

Vlasta Ilišin

*POLITICAL PARTICIPATION OF YOUNG PEOPLE AND YOUTH
POLICY: CROATIA IN THE EUROPEAN CONTEXT*

Summary

The article analyses and compares political participation of young people in Europe and Croatia, and the basic components of the existing youth-related policies. The data show that young Europeans, as well as young Croats, are underrepresented in the traditional political institutions and processes. Since the developed European states find such a state of affairs detrimental for the future of representative democracy, one of the priorities of national youth-related policies is to enhance their political commitment and social integration. In Croatia, the national youth policy has only recently been adopted by the highest governing bodies and its effects will be noticeable in several years. Croatia belongs to the majority of European countries in which young people are viewed as a resource, but at the same time to the minority of the countries with a recently established institutional infrastructure with a view to systematically deal with the problems of young people and to coordinate activities in the implementation of the youth policy.

The author also discusses the problem of the differences among the definitions of the age bracket for the population of young people in official statistics, research and European youth-oriented policies. Based on research findings, the author proposes raising the upper age limit in the definition of young people as a social group from today's standard 25 to 30 years of age.

Key words: youth, political participation, youth policy, Croatia, Europe, definition of youth by age

Mailing address: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Amruševa 11,
HR 10000 Zagreb. *E-mail:* vlasta@idi.hr